

Рецензії

ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ЮРІЯ ЛАВРІНЕНКА НА РАДІО “СВОБОДА”

Лавріненко Ю.А. Літературний світ: Передачі на радіо “Свобода” з 12.XI.1959 по 01.III.1966 / Передмова, підгот. тексту та примітки В.О. Шевчука; худож. оформ. Д.В. Мазуренка. – К.: Твім інтер, 2013. – 784 с.: 24 с. іл.

У 1953 р. в Мюнхені розпочала роботу радіостанція “Свобода”, яка ставила перед собою завдання дати слухачам із СРСР об’єктивну інформацію про сучасні політичні та мистецькі події в їхній країні та світі. Ця радіостанція мала дев’ять національних відділів: азербайджанський, білоруський, вірменський, грузинський, північно-кавказький, російський, татарський, туркестанський, український. Головою комітету “Свободи” був Г. Сарджент, керівники українського відділу – М. Ковальський (1955), М. Добрянський (1956–1971), з 1972 р. А. Ромашко.

Українське радіомовлення виникло в багатьох країнах, в яких проживала українська діаспора. Українські програми, які почали виходити в ефір 16 серпня 1954 р., намагалися всебічно та об’єктивно подавати хроніку життя українців, огляди преси, коментували основні політичні події у СРСР та за кордоном, правдиво висвітлювали питання історії, літератури, культурології, політології. Так, в Австралії радіопередачі українською мовою, фінансовані місцевими українськими підприємцями, почали виходити в ефір в 1966 р. і в Мельбурні під керівництвом І. та С. Залеських. У 1970-х рр. українське радіомовлення поширилося на інші регіони Австралії, а держава надавала йому грошову підтримку.

У зверненні до радянських українців, яким розпочиналася перша передача радіо “Свобода” в Мюнхені, зазначалося: “Понад мільйон українців живе за кордоном. Ми вже довго розповідаємо людям у вільному світі правду про життя в нашій країні (Україні, яка входила до складу СРСР. – С. Л.). А початок українських передач на Радіо Визволення ставить перед нами нове завдання. Ми говоритимемо до вас і

для вас, співвітчизники, бо на нашій батьківщині ви не маєте ні свободи, ні демократичної преси, ні вільного радіо... У боротьбі проти комунізму наша рідна земля поклала великі жертви на вівтар визволення. Але ми віримо в справедливість Божу. Ми переконані, що ці жертви були не марні і що Бог віддячить Україні за всі її страждання. Боротьба українського народу досягне мети. І ти, народе український, як господар у своєму домі, обіймеш місце в “сім’ї вольній, новій...” [9].

Усвідомлюючи важливе значення таких радіопередач, українські письменники, учені, культурні діячі діаспори долучилися до цієї справи. Серед них критик, публіцист, літературознавець, історик, громадсько-політичний діяч Юрій Андріанович Лавріненко (1905–1987). Дослідник підготував для українського читача чимало радіобесід, присвячених українській історії, літературі, культурі, і виголосив їх у радіоефірі.

Редакторами радіопрограм Ю. Лавріненка, які записувалися на студії в Нью-Йорку, були М. Донченко і В. Барка. Ішли вони о 8 і 10 годині ранку. Тексти документів (учений дуже активно залучав у тексти радіопередач фрагменти листів,

спогадів, щоденникових записів видатних українських діячів, а також уривки з урядових програм і постанов) у передачах читав Й. Гірняк. Особливо цікавими були передачі з української історії та літератури. У статті «Юрій Лавріненко» відомий дослідник П. Одарченко, аналізуючи діяльність літературознавця в 1960-ті рр. писав, що в цей час він «опублікував близько 90 статей в таких періодичних виданнях: газета «Українські вісті», журнали «Листи до приятелів», «Нові дні» й «Сучасність». Понад 30 статей були призначені для радіопередач станції «Свобода». Тематика їх різноманітна: історія України, огляди творів українських письменників Докії Гуменної, Василя Барки, Павла Тичини, Володимира Сосюри, Максима Рильського, Євгена Маланюка, Олега Ольжича, Микола Куліша, Миколи Хвильового та ін.» [8, 24]. В архіві автора, за свідченням П. Одарченка, зберігається близько 200 рукописних статей на різні теми. Ці статті радіостанція «Свобода» передавала на Україну. Про теми багатьох радіопередач можна дізнатися з бібліографії вченого, уміщеної у книжці «Чорна пурга та інші спомини» [див.: 7]. Тести деяких передач були опубліковані у книжці «Говорить Радіо Свобода...» [див.: 1], частина матеріалів – у книжці «Зруб і парости» [див.: 5], а також в еміграційній періодиці. На радіо Ю. Лавріненко виступав під псевдонімом Юрій Гайдар.

Цикл передач з історії України, виголошений Ю. Лавріненком на радіо, виник не випадково: історична тематика постійно цікавила його. У автобіографії, яка зберігається у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАНУ, Лавріненко згадує, що в 1926–1930 рр. навчався на історико-філологічному факультеті Харківського університету, звідси такі прекрасні знання вітчизняної та зарубіжної історії. Та й тема кандидатської дисертації з української літератури була тісно пов'язана з історією: «Український епос козацьких дум». Фактично історія була другим, після літератури, захопленням Ю. Лавріненка. Відомо, що протягом життя він видав чимало історичних праць, які були високо оцінені закордонними вченими. Так, на книжку «Український

комунізм і советсько-російська політика по відношенню щодо України (1917–1953)» протягом 1953–1957 рр. у газетах з'явилося багато повідомлень про вихід згаданого видання, рецензій і відгуків про нього: «Вперед», «Свобода», «Українські вісті», «Український Прометей», «Народна воля», «Сучасна Україна», «Українська літературна газета», «Українське слово», журналах «Вісник», «Социалистический вестник», «The New York Times», «Ost-Probleme», «The American Slavic and East European Review», «Ost Europa» та ін. Прикметно, що більшість рецензентів подали досить схвальні відгуки. У газеті «Голос Канади» за 25 лютого 1954 р. у статті «Історичний довідник про український комунізм і політику радянської Росії щодо України» рецензент наголосив: «Праця Юрія Лавріненка – «Український комунізм і політика радянської Росії щодо України» – це найбільша з виданих дотепер праць на цю тему. Це досить докладний хронологічний виклад зародження, розвитку та ідейного і організаційного краху українського руху під нищівними ударами російських більшовицьких колоніалістів» [2, 2].

Дослідник добре розумів, що вивчати літературу окремо від історії неможливо, а надто в радянському заполітизованому суспільстві. Знання історичних подій є ключем до розв'язання багатьох літературних, соціологічних та моральних проблем. Зацікавлення історією, безперечно, сприяло гартуванню національного духу самого вченого. Дозволю собі припустити, що зустрічі та розмови Юрія Лавріненка з Павлом Тичиною на Новому Афоні в жовтні–листопаді 1931 р., а також у Харкові наприкінці 1931 р. й на початку 1932 р. підштовхнули молодого аспіранта Інституту літератури ім. Шевченка до вивчення минулого свого народу. У книжці Ю. Лавріненка «Павло Тичина і його поема «Сковорода» на тлі епохи» окремий розділ присвячено цим спогадам: «...Павло Григорович легенько взяв мене під руку і попрямував з натовпу на прогулянку до моря, мовляв, треба ж глянути на тутешній морський захід сонця. Поки були поблизу люди й кущі, – мовчав. А як вийшли на берег, де видно,

що поблизу нема нікого – розговорився. Говорив різне, а переважно про важливі для нього речі, здебільша про українську історію... Якимось у ході розмови він здивовано сказав: “То, виходить, ви не знаєте навіть – що таке Крути?!” Я признавсь чистосердечно, що й слова такого не чув. “То може ви не знаєте, що таке і Кодня?!.. О Боже, що ж то буде з нашою молоддю – як вона не знає історії навіть своєї власної країни!..” [6, 8]

Чимало радіобесід Ю. Лавріненка, присвячених проблемам історії України, зберігаються у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка й чекають на свого видавця.

Передачі із серії “Літературний світ” (сюди ввійшли радіоскрипти на літературознавчі та культурологічні теми) на сьогодні видані повністю. Нещодавно вийшла книжка “Ю.А. Лавріненко. Літературний світ: Передачі на радіо “Свобода” з 12.XI.1959 по 01.III.1966”, до якої ввійшли всі тексти радіоскриптів, написаних літературознавцем для радіостанції “Свобода”. Матеріали передала донька літературознавця Лариса Юріївна Лавріненко, яка проживає у США. Опікувалися виданням науковці Тетяна та Михайло Конончуки – дослідники спадщини Ю. Лавріненка [див.: 3; 4]. Валерій Шевчук – упорядник видання та автор приміток. Його ґрунтовною передмовою “Літературний світ Юрія Лавріненка” розпочинається книжка. Цілком логічно, що композиція книжки вибудована за хронологічним принципом: спочатку вміщено передачі, виголошені протягом 1961 р., потім 1962, 1963, 1964, 1965 і 1966 рр. Наприкінці в додатку подано сім радіоскриптів за 1959 та 1960 рр. У примітках було зазначено, що ці тексти не ввійшли до серії “Літературний світ”, а звучали в інших тематичних циклах. У книжці вміщено 24 ілюстрації. Це фото з родинного архіву Ю. Лавріненка, обкладинки найвідоміших книжок літературознавця.

Більшість виступів на радіо Ю. Гайдар присвятив вітчизняній літературі. Глибоко й водночас захоплююче висвітлює дослідник невідомі літературні проблеми, аналізує творчий доробок багатьох письменників: Т. Шевченка,

Лесі Українки, І. Франка, П. Куліша, М. Хвильового, Ю. Клена, Д. Гуменної, Є. Маланюка, Т. Осьмачки, В. Барки, А. Кримського, В. Чумака, Г. Чупринки, М. Рильського, М. Куліша, О. Довженка, І. Багряного, Є. Плужника, В. Винниченка, В. Підмогильного, Л. Лимана, Ю. Дарагана, О. Теліги, О. Веретенченка, Е. Андіївської, Б. Бойчука, П. Килини, Ж. Васильківської, Віри Вовк та ін.

Радіопередачі, як і антологія “Розстріляне відродження” (Париж, 1959) та книжка літературно-критичних статей і есеїв “Зруб і парости” (Мюнхен, 1971) засвідчили закономірну спадкоємність та наступність літературних поколінь, а також цілісність української культури – материкової та еміграційної. У передмові до книжки “Зруб і парости”, куди ввійшли праці, написані протягом 1945–1965 рр., Ю. Лавріненко поглибив положення своєї літературознавчої концепції про наступність поколінь, про те, що кожне літературне покоління давало поштовх для народження молодшої зміни, яка хоч і пішла власним шляхом, все одно продовжила традиції “батьків”. На його думку, класична література, яка розвивалася й функціонувала в колоніальних умовах, сприяла розвитку літературного покоління “розстріляного відродження”, а ця літературна епоха знайшла своє продовження у творах шістдесятників та “Нью-Йоркської” групи.

Усі радіопередачі Юрія Андріяновича Лавріненка вирізняються глибиною, багатством фактичного матеріалу, різнобічністю тематики. У них широко репрезентовані маловідомі джерела, історичні документи. Легкі для сприйняття тексти ніби самі закарбовуються в пам’яті слухачів. Автор обирає для своїх виступів повчальні, цікаві й важливі факти. Тому завдання циклу передач про видатних людей – викликати в українців почуття пошани й гордості за свою націю, яка дала світові стільки талантів. Передачі з історії та літератури повинні були продемонструвати політику ґноблення України двома імперіями – колишньою Російською та радянською, культивувати демократичні цінності в українському суспільстві, указати шляхи визволення й побудови самостійної держави.

Радіобесіди, зібрані у виданні “Ю.А. Лавріненко. Літературний світ: Передачі на радіо “Свобода” з 12.XI.1959 по 01.III.1966” глибоко висвітлюють

питання з історії української літератури, теорії, літературної критики та культури, тому стануть у пригоді науковцям, учителям, студентам.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Говорить* Радіо Свобода. Збірка матеріалів української програми. – Мюнхен, 1962. – 223 с.
2. *Історичний* довідник про український комунізм і політику радянської Росії щодо України // *Голос Канади*. – 1954. – 26 лют. – С. 2.
3. *Конончук М.* Шевченкові заповіді свободи у трактуванні Юрія Лавріненка // *Шевченкознавчі* студії. Збірник наукових праць. – Випуск тринадцятий. – К.: Вид. центр “Київський університет” Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. – С. 73-82.
4. *Конончук Т.* Тарас Шевченко в радіопубліцистиці Юрія Лавріненка // *Шевченкознавчі* студії: Зб. наук. праць. – Вип. 9. – К., 2007. – С. 78-85.
5. *Лавріненко Ю.* Зруб і парости. Літературно-критичні статті, есеї, рефлексії. – Мюнхен, 1971. – 334 с.
6. *Лавріненко Ю.* Павло Тичина і його поема “Сковорода” на тлі епохи. (Спогади і спостереження). – Б. м.: Сучасність, 1980. – 64 с.
7. *Лавріненко Ю.* Чорна пурга та інші спомини. – Б. м.: Сучасність, 1985. – 186 с.
8. *Одарченко П.* Юрій Лавріненко // *Сучасність*. – 1988. – №9. – С. 21-28.
9. *Радіо* Вільна Європа / Радіо Свобода. Радіостанція не як усі // *Рекламний* буклет.

Отримано 4 грудня 2014 р.

Світлана Луцій
м. Київ

